

GYŰJTŐ: KIRÁLY LAJOS

GYŰJTÉS IDEJE: 1966

TART.: AZ ÖRDÖG ALAKJA A BÜSSÜI NÉPHITBEN
(HIEDELEFFNYOMDÁK)

34 lap

FOLYRATU RUTARÓ: BÜSSÜ

SZAKRUTARÓ: XXI

Iratgyűjtő

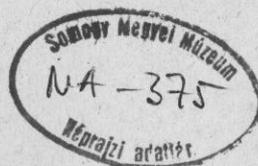
MSZ 5617
PAPIRIPARI VÁLLALAT

KISKUNHALASI GYÁRA

LELTÁRRA'S

ATUEZETVE AZ FŐTSEGES LTK. 107-es TETEHE ALÓL

Az ördög alakja a büssüi néphitben

Néhány évvel ezelőtt kezdtem hozzá szülőfalum, a Somogy megyei Büssü község hiedelemanyagának tervszerű "összegyűjtéséhez". A munkát még nem fejeztem be, de a sokszáz mondából már így is világosan kirajzolódik egy-egy témakör_x jellegzetessége. Az ördöggel kapcsolatos hiedelmek két nagyobb csoportra oszthatók. A mondák egyik részének középpontjában valamilyen "ördöngös" ember cselekedetei állnak, a másik csoport pedig egyes bűnösök pokoljárásáról szól. Ezek a történetek még viszonylag fiatalok, mindössze néhány évtizede, főleg a század elején történt dolgokhoz kapcsolódnak. Maguk a hiedelmek persze sokkal régebbiek, csupán a hitelüket fenntartó aktualitások újultak meg. Ezt az is bizonyítja, hogy más vidéken és más szereplőkkel is gyűjtöttem hasonló hiedelmet.

Gyűjtésem helyének lakossága mind településtörténeti, mind vallási szempontból vegyesnek mondható. Az eredeti magyar családok leszármazottai református vallásúak, a XIX. szd. elején beszivárgott német telepesek utódai pedig katolikusok. Az utóbbiak azonban már annyira elmagyarosodtak, hogy csak idegen hangzású nevük különbözteti meg őket. Szokásaik kisebb fokú eltérése is inkább a felekezeti különbségekkel magyarázható. /A község történetére vonatkozóan vö. Várkonyi Imre: A Somogy megyei ő-ző nyelvjárás. A büssüi nyelvjárás ő-zése 12-14./

Adatközlőimet úgy igyekeztem kiválasztani, hogy a falu összetételének megfelelően mindegyik csoport hiedelmeit vizsgálhassam. Azt tapasztaltam, hogy a babonás történetek legjobb

ismerői a katolikus vallásuk közül kerülnek ki, különösen az egyházi "szent" tárgyakhoz /stóla, karikagyűrű, szenteltvíz stb./ kapcsolódó hiedelmek jelentősek körükben. A társadalmi rétegződés szempontjából figyelve: a legtöbb hiedelmet a volt agrárproletárok csoportja ismeri, s közöttük van ezeknek ma is sok hívője. /Hasonló tapasztalatra jutott S. Dobos Ilona: Egy somogyi parasztes család meséi 37-38./

Az "ördögös" történetek egy kivételes hatalommal felruházott ember cselekedeteiről szólnak. Adatközlőim olyan emberek voltak, akik személyesen ismerték a mondák főszereplőjét, hosszabb ideig mellette éltek. Az általuk elmondott történetek "valódiságát" legtöbbször személyes élményükkel bizonyították. Az "ördögös" Járfás János asztalosról ma is élő felesége szolgáltatott legtöbb anyagot, Szokolics György "ördögös" kocsisról pedig egykori cseléd-társa, id. Decsi János büssüi taz-tag. Rajtuk kívül a többi adatközlő is jól ismerte a történetek hiteléhez tartozó tényeket /ismert személy, hely és idő/.

A pokoljárásról szóló hiedelemmondáknál más a helyzet. Ezek hitelességét úgyszintén nevek és időpontok őrzik, de a cselekményt mesélőim csak hallomásból ismerték, egyikőjüknek sem volt ezzel kapcsolatban személyes élménye.

Dolgozatom első részében az ördögös történeteket közlöm. Az adatközlők előadásmódján nem változtattam, lejegyzésomben a szükséges mértékig fonetikai hűségre törekedtem, hogy anyagomat a nyelvjáráskutatás is felhasználhassa.

A büssüi Járfás János "ördögös" asztalosról szóló
hiedelemmondák

A nevezett személyt magam is ismertem. Egyszerű földművelő emberként élt, az asztalos mesterséggel idős korára már felhagyott. Az "ördögösséget" is csak fiatal korában művelte, "minta mögnősütem, azuta nem fojtatom" - mondta. Egyénisége azonban idős korában is különbözött paraszttársaitól. Külsejére keveset adott, hosszú, "csimbókos" haját viselt, arca állandóan szőrös volt, s a faluban ő járt legtovább vászongatyában. Gazdálkodásában elmaradott volt, a falu gyermekeinek nevetségére, rossz gebével, kötélgyeplével, félig-faekével szántott. Apját a falusiak ugyanilyennek ismerték. Bár fiatalon megházasodott, utódjuk nem maradt.

Asztalossegéd korában megtanult néhány bűvészfogást, s ezeket falujában is mutogatta. Véleményem szerint azért lett ördögös híré, mert "csodás" kezűgyességéhez egy sajátos, különé magatartás is társult. Más hiedelmekből tudjuk, hogy a természetfeletti tulajdonságokkal felruházott egyének mindig érzékeny idegrendszerükkel, zarkózottságukkal tűnnek ki. /pl. táltos, garabonciás/ Akinek ördögje van az tehát a hiedelem szerint nem is lehet közönséges ember.

Feleségétől megkérdeztem, hogyan lett a férje ördögös ember. Az ő magyarázata már nem a hiedelemen alapul, többé-kevésbé a mi racionalis gondolkodásunknak is megfelel:

"Büsiibe születöt ezörnyócszáznyóucfanháromba.

K: Mikor mönt-ö tanúni?

A: Huszóves korába, kilencfenyóudzba - kilencfenkilendzbe.

Szilba vó^ut inas, akkor Pécsöm mög dó^ugozott, ügyö.

K: És hol szerészte a tudományát?

A: Pécsön. Pécsön a színházba. Mikor ahun d^ugosztak a gazdájának a fia színész v^ot. És bemönt a műhelbe, ahun ők dolgosztak az asztalosságba. Bemönt oda:

Na, legényök, möllöknőjükn^enek v^ona kedve együnni a színész [séget] ... hogy möktanⁱni. Hát mind rajtkapot, mind aféle tizen^{ny}ó^c - tizenkilencéves legé rajtkaptak, ölmögyünk. Asztá ottan tanúta. Asztá mikor tanútak a tanterömb^e a talicskát ^e köllött tóni a drótkötélön fönt. Dehát az nem vót probléma eltóni, mer mágnesezs v^ot a drótkötél is, mög a bakkancs is mágnesezs v^ot, halom mikor kerüték el egymást, akkor ^evesztötte a zegyensujt és lőfordút. Belemönt a homok a szövibe, uty hogy ^ety hónapig pacúta ki a zorvos a szömibül a homokot.

K: Pécsről hova ment?

A: Hazagyütt. Pécsrü hazagyütt, hazagyütt akkor.

/Járfás Jánosné Fehér Lidia 73 éves fm./

Ez az életrajz úgy hiszem a mi számunkra megmagyarázza, hogyan lett Járfás Jánosból ördögös ember. De semmiképpen sem illik bele a tárgyalt hiedelemkörbe, sőt hitelét is veszélyezteti. A néphit ugyanis másféle magyarázatot ismer erről: az ördögöt ti. úgy lehet kelteni. Büssüben én erre vonatkozó történetet már nem hallottam. Segítségemre volt azonban Gelencsér Sándor nagyberki önkéntes gyűjtő, aki régebbi kutatásai során hasonló mondát jegyzett fel Büssü környékéről:

"Állítólag tudtak ördögöt kelteni /Büssü és Kisgyalán/. Cirkuszosok jártak ott, egy asztalosinas elment a komédiásokkal. Két hét múlva hazakerült, ördögje volt. Kárhán

Saját maga keltette tiszta fekete tyúk tojásából három hétig a hóna alatt, és fekete csibe lett belőle. Skatulyába tette, adott neki enni is — mindig csak kicsibe maradt. Csodákat tudott vele művelni többféléen. Ahogy templomba ment pofozta mindig valaki. /Lelkileg is összeroppant ettől./ Tudott édesanyjának annyi tojást teremteni, amennyire csak szüksége volt, csak nem volt fehérjéjük. Édesanyja kötényébe fa helyett lóf...t tett."

/Gelencsér Sándor gyűjtéséből/

Mások szerint azért válhatott ördögössé, mert rendelkezett az ördögök könyvével és ebből olvasta ki a csodák létrehozásának módját. Ez a magyarázat valószínűleg a garabancias hiedelemköréből származik, ui. a garabancias is bűvös könyve segítségével tud felhőkbe emelkedni. Az alábbi esetet egy 18 éves büssüi traktoros mesélte el:

"S mivel a Nagy Gábor mög akarta venni a házakat, hát ity fölment a padlásra, ugye szétnézzé, hát mi van fén. Ez ellenbe mektaláta a zördögöknek a könyvét, a jelszavukat, asztá ugye a felesége asz kivette a kezébü, hotyhát né tuggya mök mi van abba benne. Es eltette aszt a könyvet".

/Ifj. Decsi Lajos 18 éves traktoros/

Más ördögös emberektől eltérően Járfás János csak nősüléséig használta tudományát. Magyaregresről hozott magának asszonyt, s az személyesen nem is látta ördögös cselekedeteit. Feleségének nem nagyon mesélt ezekről, mert akkor az félt volna. Ördögös tetteit még vándorlegény korában kezdte. Öröggjét nem annyira munkavégzésre, hanem inkább csodás, sokszor tréfás cselekedetek

végrehajtására használta. Nézzük most az ezekre utaló mondákat:

"Asztalozs vó^ut a férjem, asztá Szabatkáru mönt Szögedinbe átu. Dehát naty távolság van oda, hát gyalok köllöd vó^una mönni, persze, lémönt fiakérost fogadot.

- Mennyié vissz el éngöm Szabatkáru Szögedinbe? Aszomongya:

- Három forint nyó^ucfané.

- Jó^u va.

- Újjön fő^u!

- Hol ájjak mök?

- A ziparosok szállójáná.

Hát mikor löszáll — ügyé hát mast füzetni köl persze — hát kifüzette, adot neki egy ötforintost — ügyé papirpénzbe, há visszajárt belüle ötyforint husz. Hát löt neki ötyforint husz-krajcár jó^u pénze. Es tökhetes lött égy óra mulva amivel füzettött.

/Járfás Jánosné/

"Mikor Pestre mönt, innen hazuru csak a feleségitü ötfen fillért kért. Fő^u mönt Pestre vonattā, avval az ötfen fillérre, ot|vött abbu a zötfen fillérbü még egy ujságot és széttépte a zuccán, hogy százások lötteg be^lüle. Hogy asztá így vótö, nem-ö, asztat nem tudom. Ity hallottam.

/ifj. Decsi Lajos 18. é. traktoros/

"... Mikor még akart hāni, akkor benn a zágyba annyi százasog vó^utak a kezeibe, hogy nem birta a zújjai közé rakni."

/ifj. Decsi Lajos 18 é. traktoros/

"Mikor P^oécsrű hazagyűtt, ot persze nem övöt rétest. Asztmongya: Anyám süssön ök kis r^oétest, Jó^u van fijam: sütök. Hát möggyurta a rétest, annyi lött a rétes, nek harminc tepsivel is. Micsinyájak evvel a sok rétesse? Hát, maj csak möksüti, anyám. De hát az nem sokáig vó^ut ám rétes! Nem sokáig vó^ut az rétes. Mer bizony csak három néty tepsivē vó^ut, nem vót ám harminc, de ugy láccot miha harminc löd vó^una.

Asztá akkor aszongya: Mivē süti mök? Maj hozeg be fórgácsot. Hát, mi van a kötényibe? Fórgács. Hát nézze mög: Lööntötte, lófaz vó^ut.

K: Hány levél rétest csinált?

Négy levellē. U: Hányal lött? — Harminc tepsivē. Hogyan csinýata? — Hát hogyan, hát művész hogya csinýájja?

K: Ugy gondolja, hogy bűvész volt? Há persze!

U: A valóságba nem vót harminc tepsivē? De nem ám, de nem ám, halom hárommā. De harminca löt. Ugy láccot."

"... Uja gyerög vótam, átmöntem hozzá egy vasárnap röggel, asztá uj kalab vót a fejembe. Kivötte fejembü vagy levötte fejemrü, átszurta. — Ej, mondom, hát mast mit szónak neköm othun, kikapok én odahaza. — Na, aszongya, ne ijegy mög, addide. Visszaattam neki, mökesináta, kéz vót."

/id. Váradi József/

[Egyszer boment a Laman kocsmájába is.]

"Bemönt, osztá — aszongya — nem kért a Lanantu bort, halom csak mingyá ép poharat kért. — Poharat aggyak? Hát bort nem? Hát a kocsmárosnak az a fontos, hogy bort. Aszongya: — Csak ép poharat hozzon! Vitte a poharat, asztá akkor ics csapot mög elüvöt, hát aszt a zasztāba így beleütötte ő, a zasztāhó /mutatja/, asztá akkor ereztötte a bort, asztá

hát ittak.

Aszongya Lama: — Ez akármibe kerül, de eszt neköm mök kő szörözni. Mer kocsmározs vagyok. Hát neköm eszt mög... Aszitte, hogy a sémibül is löhet bort eresztteni. Eszt mök kő szörözni János, akármibe kerül ez neköm, eszt mök kő neköm szörözni, eszt a tudománt. De nem monta mök sohasé."

/Járfás Jánosné Fehér Lídia/

"Még legényög vótak öty hászhoz összemöntek. A nagybátyámnak ékérte a kalaptyát, abba mög ékezdöt tojás sütni. Nagybátyám mög jajgat: Jaj a zuj kalapom, a zuj kalapom, mics csinász Jánozs vele? De csak uty sörcögött, annyire sűt a sok tojás benne, uty hogy a zösszes társaságnak ölög löd vó^una. Hát vége van a tojássütésnek. Aszongya: Ne ésapó, mid bánod ennyire esztet a kalapot, odaatta a fejibe, nézi a bátyám: Nincs semmi. Következő /!/ perdzbe mögy ara vissza: Ugyé nem vót sémmi, a kalapoddā nem történt? Avva jó^u fejbevákta, és öt tojás mög léfosta."

"A lányok gyűttek ki a templombu, és ugy gyűttek ki, hogy a lányok ahunnan gyűttek, a legényök mög a haranglaptu gyűttek ki. Hát éccer óriási nagy vizet eresztött. A lányok sikongattak, ugyé hát bugyogó nem vó^ut r^eégön. Akkor mindannyi fő^üfokta a szoknyáját, ahogyan csag birta, a legényök mök tufelü mindanyian gyönyörköttek a lányoknak a"

"És közbe aki pedig nem szót rëndösse, ellene szóut, annak mög dobott egy lakatot a szájjára."

"Tátomba elmönt a lakodalomba még legékorába. Há későn ért oda, már akkor a vacsora át a javába. Aszmongyák: Masmá té oda nemfersz ám be, -- aszmonta neki a nénye mög az édsannya -- halon itte (másik szobába vó^utak ijén eselédembörök tizen, tizénketten üdögétek, osztá ot má majnem fő^ükét a vacsora. Nahát akkor az én férjemnek má tálutag be, hogy masmá hát ögyék. Hát övöt, akkor ami mögmaratt a három asztalon mindönféle; rétes, fánk, mők kuglóf, mők hus, három-métytál hus // mindön asztaru lőtte. Aszmongyák: /Szögény szokta emlögetni./ Mikor má látták a zöregembörök: Jaj, aggyátok oda neki még, mögen öszik, aggyátok neki /tizénkilenc évezs vó^ut/. Mikor má mögötte mind, akkor má a másik szobábu, lakoda szobábu má gyüttek átu, mer má kimönt a hír, hogy: Ety fiatal legény idvan, aszongya az a világon mindönt mögövött, négy asztaru mindönt leövöt. Má csimmeszköttek az ajtóná, hoty ki az.

Na szongya masmá jó^ulaktam, akkor kihuzott a zsebgyibül ögy mozsdatlan csapot, beleütötte igy a zasztalba-ö. Alátartotta a poharat, mőktekerte fő^ut a bor, az ivott. Tesség barátaim, maguk is, bátyáim, igyanak -- azoknak a zöreg emböröknek. Maguk is igyanak! Ittak. Hát ujan bor, mind ami id van. Jó^u bor.

Hát akkor ögy atádi embör mög odvót, aszongya, édszs barátom, aggya ide a kalaptyát lögyön szives. Mingyá atta a zembör. Akkor am mők kihuzta a csapot, belevákta abba a kalabba. Ej, a zasszony, aszongya, a zatádi asszo: Mast füzesse mők. Cs^ééplötü vöttem a kalapot. K^éét forint negyven krajcár vó^ut /abba a züdöbe/. Aszongya: Mas füzesse mög, likas a kalap! A zembör örüt neki: Nét té bolond asszony -- aszongya -- folik a kalapombu a bor. Aszitte mindik folik belüle. Hát mikor asztá ittak ara többen aszongyák: jó^u bor fő^ut belüle. Ujan bor mind ami idvan. Hát mikor asztá má ittak, aszongyák jó^u van. Az asszo má szitta ~~xxx~~ horta a zuramat, mas, mas

likas a kalap. Akkor asztá kihuszta a csapot, akkor a kalapot szépö möksimogatta így-ö /mutatja!/. Tesség barátom, köszönöm szépö. Ej, a zembör mingyá vötte ki: Nét té bolond asszo semmi baja nincs a kalapomnak. Nédd-ö, majd othon is mökpróbálem, folig belüle a bor. De bázon nem fót má továbB.

Eccör mög éfél után -- aszongya -- nagy viz vó^ut, félig vó^ut a szoba, vizet eresztött a szabábo. Sikonyátak a nők, hoty huszták föl a szoknyájikat, hogy mönnyünk ki, mer bele ér a vízbe. Hács csak vetitötte ám az aszt ... an nem vót ám valósák.

E: Ki mesélte ezt a története? Maga látta ezt?

En nem látton. A férjem meséte."

/örz. Járfás Jánosné Fehér Lídia/

/Vö. még Várkonyi Imre: A Somogy megyei ö-ző nyelvjárás 83-85./

Más ördögös történetekben fontos motivumként szerepel a már terhessé vált ördögtől való megszabadulás módja. Járfás János tréfás módot eszelt ki az ördögök távoltartására. Adatközlőim egy része ezt a kérdést magának a főhősnek tette fel:

"Mondom, hát én uty halottan, magánag vótak ördöggyei, vagy vannak. Aszongya: -- Vó^utak, de -- aszongya -- elküttem őket masná. Hová? Aszon^{gya}: Homokot kévébe kötni. Maj mire aszt évégzik, aszongya, akkor visszagyühetnek."

/id. Váradi József/

"És kérdöszük mi tüle, hogy: Jánozs bátyám, hát mostan hogya hogy nem fojtattya maga esztet?

Aszongya: - Muta mögnöcsütem, azuta nem fojtatom.

- Nahát, mi je vót magának, hogy mivē tudot?

- Mink? Hát ördögünk vó^ut.

- Hát mije vót az a zördög?

- Aszonya: Mast éküttem őket a Zadriai tengörre, abbu merik ki a vizet, majt ha abbu kifogy a viz, akkor gyűnnek újra vissza."

Viszonylag egyszerű módját ismeri az ördög elküldésének adatközlőim másik csoportja. Járfás János a mestersége segítségével ad ^{tu}l ördögjén:

"Nem tudot tüle máskéb mökszabaduni, hanem... a szomszét falut csinyát ablakot, asztá abba tötte be, hogy ity tudot tüle mökszabaduni."

/özv. Várkonyi Imréné 72 éves fm./

Az ördögök elűzésére tehát jó módszer az, ha el nem végezhető munkát biznak rájuk, vagy ha valahova "bezárják" őket. Persze ez a mód már a felvilágosultabb gondolkodású emberek véleményére jellemző tréfás színezete miatt sem tarthatjuk eredeti babonának. Az ördögtől való megszabadulás ősi hiedelmét ismét csak Gelencsér Sándor régi gyűjtéséből idézem. Járfás Jánosról mondja:

"Az ördögjét elvitte az erdőbe. Furut kellett neki vinnie, kés és kalapácsot. Se odamenet, se visszajövet nem volt szabad visszanezni. Ahogy ment az erdőben nyirfát vagy bodzafát kellett keresni, meg fővenyágakat. Fővenyfából beszegelte a nyirfát vagy a bodzafát, előbb befurta. Nagy sivalkodást hallott és az ördög ütötte, verte. Betette a fába és ezzel zárta be. Folyton ütöttek, verték /de mások és mondták: nézz vissza. Nagy szenvedések árán ért haza. Akkor elmehetett templomba, de éjszaka nem volt nyugodalma."

/Gelencsér Sándor gyűjtéséből/

Az ismertett történeteknek ma már nem a babona adja meg a hitelét. Ezeket mindig nagy derűtség közepette mesélték, a csodás cselekedetek észlelését hangsúlyozták ugyan, de legtöbb esetben bűvészi trükkre, szemfényvesztésre gondoltak. Jól tükrözi ezt Járfás Jánosné véleménye:

"Hát az nem vót ám valóság. Hát hogya lőd vóna valóság, mikor a tökhetest változtatni tiszkoronává, az nem valóság, ugye? Szemfényvesztés. Mast még nagyobb a tudomány, nem akkora, mind akkor vó^ut."

"Hács csak vetitötte ám az aszt... asz nem vót ám valóság."

/özv. Járfás Jánosné Fehér Lidia/
- . -

A mernyei Szokolics György ördögös parádéskecsisről szóló történetek

Adatközlőm, idős Decsi János büssziföldműves, legénykorában együtt dolgozott az ördögös Szokolics Györggyel. Mindketten a mernyei hitbizományi birtokon cselédeskedtek, tehát az elmondott történetek adatközlőm személyes élményei közé tartoznak. Szokolics György ördögössége az előbbihez hasonló, de ugyanakkor több szempontból különbözik is.

Megegyezik abban, hogy a hiedelem hordozója ebben az esetben is különö, zárkózott ember volt, de a tréfálkozásra is kedve szottyant néha. Valószínű, hogy valamilyen idegrendszeri vagy lelki betegsége is lehetett. Erre utalnak a következő megjegyzések:

"És töpszörönkén észrevöttem aszt este, mikor az öreg ijen félzabozs vó^ut, akkor mindig aszonta:

- M^am^a né gyere el mast este alani, most emöhecc a faluba lányokhol. Tizenegy óráig, éfélig, sokszor egy órakor möntem haza, de a zöreg még akkor is ua kimerütforma vó^ut. A zágyon fekütt,

kimerült vó^ut..."

"... n^eészte magát a tükörbe. Örökösse mindig ijen naty tükör előtt át /mutatja/. Mindig ot nézőgette magát fojton."

"Mer uty szokott a zöreg csináni, mer még az a huncfuccság mög-vót abba a züdöbe is, hogy a csöndéröket mökszokta ijeszteni a zöreg. Mernyén a két árok között vó^ut a Szent János képe, jó magas naty Szent János vó^ut ottanék -- nem mind Búsibe --, felesége kitötte a turósacsokót szároni, ammög belhuszta Szent János fejibe. A csöndérök möntek ara, akkor n^eésztek, hogy mi az ottan... Ijennel ét. Mindig ijen huncfuccsága."

Egyéb cselekedeti, "huncfuccsagai" is a normális emberektől különböző viselkedését bizonyítják.

Szokolics György nem tudjuk hogyan jutott az ördögjei birtokába, de Járfástól különbözően ő egész életében megtartotta őket. Adatközlőm már idős emberként ismerte. Ördögjeit nem bűvészkedésre, hanem a saját munkájának elvégzésére és a munkavégzés segítésére használta.

(K: Hallotta-e, hogy valakinek ördöggye lőd vóna?

"Én ugy nem hallottam, de én od vótam rozvajter /?/ ugyneveszték Szokolics -- a fia még Szengáloskérön most is él az Álomi Gazdaságu -- én ammelled vótam három és három hónap héja, hogy négy évig.)

Ugy vöttem a zöregöt észre -- mer be szokot menni mindig a kocsmábo -- leszát a hintó^uru, othagyot mindéfélet, Jézus! asztá mönt a kocsmábo. Még a négyes fogatot is othagyot, de soha ē nem szalatt ám a négyes, ha leszát."

× "Egy röggē az én Gyuri bátyám röggē gyüt, tényleg ötetéskor ötetni. Be vót rugvā. Na jó van, én nem is annyira kerestem rajta, hogy hum van, mer nem is keresköthettem, mer én vótam a bujtár. A zén Gyuri bátyám alszik, od van tizönkét ló^u, ēkezdök pucúni, zörö a kefe, vakaró, túfelü is! Mögyök oda a négyes fogat közé, — zörö a vakaró. A zöreg alszik a zágyon. —... Vakarnak. Mikor elvégzünk ugyē a zöregnek sosē szót a kormázó, mindig: Jancsi, hun a Gyuri? Mondom emēnt rēggelizni, peig nem, még alutt a zágyon. Aszongya: ű Mon mög neki, hogy tizórakor mēnyünk aszon^{gya} először űszödre, onnand átmēgyünk Dörgicsére, mer az is odatarozot, kegyes tanító-senthő /!/ tartozot. De négyessē! Mondom, mög vannak pucúvā, möhe-tünk. Szólok a Gyuri bácsinak, főké, annak sēmeddik sē tartot, mögöklőszte szōmit asztá má nem izz vó^ut rēszög! Ennek csak addik tartot! Fōkēt a zöreg, ēty-kettőre kimozsdik, — szēb bajca vót, kikötötte, gyufaszālā szokta kikötni —, ém befoktam, odagyün a zöreg. Indiccs! Elviszi a kormázót."

"Gyün a kormázóvā haza, szépen ledob mindēfélét, /Szokolics/ hát ez nem izz vót nekünk űjság, hogy ledob mindēfélét, de a Gyuri bácsi nem a kocsmán möty haza. Nēm gyün este ötetni. Hā mondom, házvezetőnek mondom: Házvezető ur kérög, mi van — mondom — a Gyuri bácsivā, hogy nēm gyün ötetni. Aszongya: Kiadott ám a főkormázó ur rajta, nēm tudod Jancsi? Mondom: Nēm tudom. Mi csinálök tizönk^et lóvā — igy magamba —, hintó^u, mindēn id van. Aszongya: Nagy bünt követött el a Gyuri. A főkormázó urat a négyes fogattā ádvitte Keszthejön a hid mellett. Balatonyon. Mondom: Akkor ēbuktak vó^una, hacsak csónakra nēm űtek. Igy van — aszongya—, átvitte. Jaóva.

Kölöd vó^una ötetni, az a négy ló az nēm kē föl önni. űa szé-pön feküttek, mind a kéve. Mondom a kormázónak: Nēm őszik n^egy ló, hijja má lē a Gyurit. Mondom hát: Mi vót, meältóságos uram?

Híd el a Gyurit, aszongya, csak menny lő érte. Emők a Gyuri bácsié, asz ténylek csak ugy látom, mintha ráakard vóna cigaréttára, gyufáskatulát kitöt, mögve fögette lovakat, ^{Szencsék!} ~~nevesek~~ főket mind a négy ló, és ötték a zabrakot. /Meggyőző erővel, hangosabban mondja, mutatja is! - KL/

Pe^jik csak egy üres gyufáskatulát vágot ki [a parádés kocsis fekete mellényéből]. Kitötte és főket a négy ló. N^esztem ám, hát mondom mögértöttem, hogy a kefe, vakaró jár, de hát mast mög a züres gyufáskatulának ekkora hatása van, hoty kitöszij főkenek a lovak.

Este möhecc — aszongya —, mer ém mast kialyszom magamat, möhecc a faluba. Egy órakor gyüttem ^eéfél utám möntem alunni, mer ém mindig ott aluttam, hát a zén Gyuri bátyám kin fekszik a szödörfa alat. Ágyastu együt. Kin vót szödörfa alat. Odamők, mögrázom, mondom: Gyuri bácsi, hideg van ittennék, há mé nem gyün [be]. Főü né^{sz}: A zannyuk istenit, Jancsi, aszongya, fog mög a zágyomat, vigyüg be. Bevittük a zágyot. Akkor asztá aluttunk röggelig ketten odabe. Kin vót a ... de többet neköm nem mondot: A zannyuk istenit — aszongya —, fog mög a zágyot, vigyüg be. Esz szencség! Esztet meröm mondani mindenki elöt, mer mondom három hónap hója, hogy nem négy évet vele töütöttem a zöreggē ...

Am mők csináta velem aszt, mikor má kesztem hajtani tanúni, fönn üt a zöreg a hátom mögöt. Persze mindaféle tizennyó^uc, tizenkilenc éves suttyó, n^eéznek a lányok, parádéskocsisos ruhábo most mögyök Mernyén, ugy ahogy én akarok. Ugy ahogy a zöreg akarta hátom mögöt. Sokszor rosszabu möntem mind a bihalos. Sokszor mők kinn ottannék Vörstü möty főü Sandorpusztának a diófás csapás /egy diófa egy nyárfa, egy diófa mind a kétfelü/, sokszor mög ugy möntem hon nem értem vó^una rá egy nyárfát se mögóvasni, vagy diófát.

Az öreg a hátom mögöt: Na -- aszongya --, hát mé nem uty hajtó, hogyan té akarsz? Hogyan a zöreg akarta ot hátu, uty kölöt mönni. Lobogot a hajam. Hát ijen mókákat csinát a zöreg.

Akkor elhittem, hogy a gyufáskatula, mer aszt ugy öröszte aszt a zéggy gyufáskatulát, talá még a Krisztus koporsáát se öröszték [ugy]. De asztá a zén kezembe nem kerühetött ám a gyufáskatula sosé. Hogy én aszt mökfokhattam vó^una, vagy aszt n^eészhettem vó^una, érü szó se vó^ut. Am mindik csak maga öröszte ... mög letötte a zasztá sarkára [nem] mindig a fekete mellézebbe [tötte é] még mosakodot. Asztá üres /!/^ut, láttam, hogy üres. Mer a mindaféle gyerök azé mökkukkantottam, hogy ürezs vagy mi van. De az nem tünt el a zsebü.

- Ez a várongi pusztá ez éty külön uraságé vó^ut. É nagyon odajárt ehhol a Hali kormányzóhó, kártyásztak nagyon. Asztá kártyázás közbe dicseköttek egymásnök, hogy nijen futólovak van. F^ofogattak ép pusztába. A mernyei kormányzóságnak Orszi vó^ut a mintagazdasággya, Orszi. Em mög asztá fölajáta Várongot. Hejös! Kitúszték ép pontos napot, míg izs gyütt a várongi kocsis, ot hát nálunk, mög izs gyüt pontosan. Hát ennyi óra, ennyi percker lössz a zindulás. Én el is készítöttem. De a zöreg am mög mindik csak a bajuszt pödrögette gyufaszállá. Ném izgatta senni. Várongi kocsis odaáll a térasz elejbe, az uraság fölül, a várongi uraság, indulóba.

Má nem ál a csere, mög a nyérés, mer hát nem éccöre indunak, mer mög a mi fogatunk mindig a hitó^ufészér elöt ál, ot mög má a zuraságga möty ki a vaskapun. Gyuri bácsi -- mondom -- a főkormányzó ur -- mondom -- kátoz ám má.

Hát kátozzon -- aszongya -- vastak hangu eabör vó^ut, nem fét ám... Hat kátozzon -- aszongya -- Maj ha mögunnya, ehaggya. Evvé kigyütt a zörek, szépün fölüt, kezibe fogot ostort, gyeplüt komóttá, addig én foktam a lovakat, fölüt, odaát a veranda elé.

- Jaj, Gyuri, Gyuri, Gyuri! -- aszongya tuggya mirü van a szó, asztá m^oégis...

Na jó^u van csak üjjön föl -- aszongya -- méltóságos [uram] asztá üjön a kalaptyára. -- Persze papoknak az a kemény kalaptyug vó^ut abba a züdöbe.

Hát elvitte uty Kapozsba -- mer ki vót tévé, hogy a Turulná talákozó... -- aki előb odaér, azé a puszta.

Mikor a várongi kocsisz beért a Nádazsdi uccába, em má egy liter bporra Szokolics mönt elejbük gyalok.

Aszt kérdöszte a zurasák, hoty hun kerüt e bennüket? -- Ó nem tuggya. -- Csak annyit tudot -- aszongya -- Aszaló Fület között -- aszongya -- egy levögö elcsapot mellettük -- aszonya -- annyit érzöt. Így asztá Várong így lött a [papoké]. Hát ijen, sok ijent elü-elüadott az örek Szokolics, ije tudománt töpszörönkén.

K: Nem táltos lovai voltak

- Rosseb... nem is ü tanította be őket. /Ugy kapták a lovakat, /ld. Decsi János 64. éves fm. Büssi/

A hiedelemkörre jellemző adat az is, hogy az ördögöt /vagy ördögöket/ mindig egy kis skatulyában őrzik. Szokolics gyufáskatulyájának ezért van olyan nagy jelentősége a róla szóló történetekben:

"... Emöök a Gyuri bácsié, asz ténylek csak ugy látom, mintha ráakard vóna cigaröttára, gyufáskatulát kitöt, mögve^rögette a lovakat, szencsék!, főket mind a négy ló, és ötték a zabrakot. Pe^jik csak egy üres gyufáskatulát vágot ki [a parádéskocsis mellényéből] ..."

"Akkor elhittem, hogy a gyufáskatula, mer aszt úgy öröszte, aszt a zéggy gyufáskatulát, talá még a Krisztus koporsá^{át} se örösz-
ték [ügy]. De asztá a zén kezembe nem kerühetött ám a gyufáskatula
sose. Hogy én aszt mökfokhattam vó^una, vagy aszt n^oészhettem vó^una,
örü szó se vó^ut. Am mindik csak maga öröszte... Mindig a fekete
mellőzsebbe [tette el] még mosakodot. Asztá üres | vó^ut, láttam,
hogy üres. Mer a mindaféle gyerök, azé mökkukkantottam, hogy üress,
vagy mi van. De az nem tünt el a zsebü."

Szokolics Györgynek több kellemetlensége volt az ördögjeivel.
A fentebb említett "kimerültség", a "félzabosság" mind az ördögök
hatására történt. Többször előfordult az is, hogy alvása közben kivitt
ágyastól. Az ezzel kapcsolatos történet külön érdekessége adatközlőm
meggyőző bizonygatása:

"Este néhecc -- aszongya --, mer ém mast kialszom magamat,
néhecc a faluba. Eggy óraker gyüttem ^oéfél után, möntem alunni --
mer ém mindig ott aluttam [a lóistállóban], hát a zén Gyuri bátyám
kin fekszik a szödörfa alatt. Ágyasta ^oeggyüt. Kin vót szödörfa alatt.
Odamönök, mögrázom, mondom:

- Gyuri bácsi, hideg van ittennék, há mé nem gyün [be].
Fő^ü né^{sz}:

- A zannyuk istenit, Jancsi, aszongya, főg mög a zágyomat,
vigyüg be. Bevittük a zágyot. Akkor asztá aluttunk röggelig ketten
odabe. Kin vót a ... De többet neköm nem mondot: A zannyuk istenit
-- aszongya -- fog mög a zágyot, vigyüg be. Esz szencsége! Esztet
meröm mondani mindenki előtt, mer, mondom, három hónap héja, hogy nem
négy évet vele tő^ütöttem a zöregge..."

Szokolics Györgynél is felmerül a már terhessé vált ördögtől való megszabadulás gondolata. Erre vonatkozóan adatközlőm maga adott tanácsot az ördögös történetek hősének:

"... Mer én montan nekije sokszor -- hogy má' egy utób, mikor tuttam [azt ti., hogy az ördögjei nem hagyják nyugton], mondom: - Idevigyázon! /mer aszongya nem tannak nekik d'ógot anni, akkor kiviszik ágyastu/, mondom: - Gyuri bácsi! Köttessön velük homokot porcióba! Ne féjön, akkor d'ógoszhatik rajt... Eggyot intöt. K^eész. Evv^e n^eészte magát a tükörbe...

K: Tehát nem tud parancsúni az ördöggyeinek?

A: - Asz monták, hogy mikor nem tud neki/!/ munkát adni, akkor azok talának, mer kiviszik a zöregöt ágyastu."

Szokolics bácsi tehát nem fogadta meg a hasznos tanácsot, így adatközlőm nem is tudja mi lett az ördögjeivel. Mindössze négy évig "bujtárkodott" mellette, s mióta elköltözött Mernyéről nem hallott róla. Utóéletéről sem tud, de megígérte, hogy erről még érdeklődik Szokolics Szentgáloskéren élő fiától.

"Mikor idekerütem Búsúbe, asztá' éccer hallottam, hoty mökhat a zöreg... Sirba nögmarathatott-é, nem marathatott-é, nem tudom.

K: Kinek adta az ördöggyeit?

A: Nem tudom, hogy hova lett asztá."

Horváth Istvánné ördögös történetei

Az alábbi mondatöredékeket is búsúii adatközlőtől gyűjtöttem. Horváth Istvánné szerint apjának és nagyapjának is volt ördögje

/vagy ördögjei/. Ők azonban nem voltak nevezetes emberek, történeteikben az ördögös hiedelemkörnek csak egy-egy jellegzetessége szerepel. Nekik csak káros ördögjeik voltak, sokszor kínozták őket.

"... este mönt haza, kísérték... beledopták a zöregöt a gödörbe. Akkor kimászod valahogyan, má késő éjjel ért haza, de a kalaptya bemmaratt a gödörbe, nem taláta meg. Akkor másnap a fiját kütte, hogy mönnyön lő a gödörbe, mer a zeste fujt a szél és belevitte a kalaptyát a gödörbe..."

"A Horvát papának isz vótak ördöggyei, szokták kísérni. Asztá kettő isz vót, asztá beledopták a gödörbe, mer nem tudom én, nem tött nekik ugy, ahoty köllött."

Arra a kérdésre, hogy mit csináltak az ördögjeikkel, adatközlőm nem tudott válaszolni. Id. Horváth István és apja nem dolgoztatott sohasem az ördögjeivel. Adatközlőm apja azonban mesélt olyan emberről is, aki tudott dolgoztatni velük.

Ez a meg nem nevezett egyén pincébe tartotta az ördögjeit, és az is tudott róla, hogy azok sokszor elverték:

"A Horváth ^{papa} ~~apja~~ meséte, hogy ördögök vótak egy embőrné, asztán a zöregembör, ha nem uty tött, ahogyan aszoknak teccöt, akkor észokták verni a zöregöt."

A következő részletben az ördögök külső alakjáról tudunk meg új adatot: olyanok voltak, mint a paprikajancsi figurák:

"... Asztá piros sapkába szoktak lenni, mindahogy a paprikajancsit szoktyák mutatni, ojanog vótak ezek a zördögök."

A fentebb ismertetett ördögös történetekben az ördög megjelenésének három formáját láthattuk. A hiedelem legősibb rétegéhez

valószínű a fekete csibealak tartozik, a láthatatlan ördög elképzelé az egyház láthatatlan angyal-, ördöggépének hatására keletkezhetett, míg a paprikajancsi formát a mesék hatásában /törpék a bányában-pincében/ kell keresnünk.

Horváth Istvánné ismeri az ördögtől való megszabadulás módját is. Ez az eljárás megegyezik a Járfás Jánosnál leírt hiedellel, bár adatközlőm ezt nem tudta részletesen elmondani:

"Asztá akkor uty szokták mökfogni a zördögöt, hogy a fába beleverték nyirfaszögge. Hogy akkor zárva vó^utak. Mikor kihuszták a nyirfaszögöt, akkor vó^utak kiengedve.

K: Hol vót az a fa?

A: Valami nagy odvas fába szoktág bezárni."

A büssüi ördöngös történetek ördög alakjai sokban hasonlítanak más vidékek hiedelmeihez, bár a megnevezések vidékenként különbözők, ~~sokszor eltér~~ /"földiördög", "ludvérc", "mitmitke" stb./.

Az ördög keltése, az ördögtől való megszabadulás módja pl. Göcsejben és az Ormányságban is hasonló, sok egyezést mutatnak az ördöngös kocsisról szóló történetek is. Mégis szükségesnek láttam ezek felgyűjtését, mert tudtommal részletes somogyi anyag nem áll rendelkezésünkre, másrészt a mai gyűjtésből a hiedelmek pusztulásának módját is ki lehet mutatni.

"Elvitte az ördög" témájú hiedelemmondák

A büssül néphitben két régebben élt személlyel kapcsolatban mesélnek pokoljárásról.

Többen emlékeznek még egy Csutor nevű somogyzili papra, akit állítólag erkölcstelen életéért vitték el. Somogyzil határa majdnem szomszédos Büssüvel, a két falu lakossága között gyakoriak a rokoni kapcsolatok. A gyűjtés helyéhez kapcsolja még a Csutormondákat az a tény, hogy a nevezett pap szakácsnője a paptól született gyerekeit ebben a faluban szülte meg.

Festetics grófról szóló hiedelemmondákat pedig a közeli Toponárból érkezők, az onnan idetelepültek terjeszthették. Adatközlőimnél az ilyen jellegű kapcsolatokat ki lehet mutatni. A mondákat több adatközlőtől gyűjtöttem, egyik-másik csak az elbeszélés mód tekintetében tér el. Most csak azokat közlöm, amelyek valamilyen új jegyet tesznek a bemutatott hiedelemképhez. Mindkét témakört katolikus vallásúaktól gyűjtöttem. A nagyberki, a somogyzili és a toponári anyagközlés jól szemlélteti, hogy a hiedelemmag a lényeg, a szereplő személyek, időpontok helyenként változhatnak.

A somogyzili Csutor /katolikus/ papról szóló
hiedelemmondák:

"Az édösanyámtu sokszor hallottam eszt a légendát. A pap nagyon bűnös embör vót és amikor mőkha¹t, ujan nehéz vót a koporsója, alig birták el. Hogy mi vót a koporsóba, aszt nem tuggya sönki.

Éfáltájba jött ety fekete kutya a temlom^P-attyáér. — Sámolnak hifták a zöregöt. A kutya vezette a pokolba, s od vót a pap. Ben

vót a stóla a nyakába és így nem tuttak hozzáférni a zördögök. Akkor monták a Sámolnak, hogy a mutató ujjává¹ vögye ki a stólát a nyakábu. A pap nagyon rászta a fejit, hogy ne vögye ki, de mégis ki köllöt neki venni, mer kényszoritötték ára, hogy vögye ki a stólát. S akkor kivötte, akkor eltűnt mindön, csak a jajgatás hallót, borzasztó jajgatást hallot, többet nem látot semit.

A kutya újra visszakisérte a lakására."

/Körmendi Aladár 62.éves/

"A templomatyáhó mentek, hotyhát mennyen ki hozzájuk beszélgetni. Kiment az uccára, monták neki, "újjön be a hintóba. Hát nem akart beüni a zörek templomatyá, dehát csak erőve beütették. Akkor elvitték a pokóba. Monták, szeretné-é látni a papot? — Aszongya: Szeretné.

A pap is eső kisafás ló vót. Mikor beértek a pokóba, akkor monták, hogy a stólát vögye ki a nyakábu.

Am mök csak csóváta a fejit, hogy: né, né, né! Dehát ki köllöt nekije, mer hát máskéb nem hosztág vóna haza. Kivötte a stólát, akkor egy jó darabig vitték és a kapujába lötötték. Ahunnan elvitték."

/Kanizsa Imre 71.é./

"Mökhāt a szili pap. Mtemeté¹k. A szomszéd emböre mög vitte a ganyét. Ahogya vitte a ganyét, fölüt melleje másik is, másik embör is, és asztá rávágott a lóra. És akkor k^oérdösztek tüle, hotyhāt ismeri-é esztet, /mer az a pappá vá¹tozot/. Aszonta: ismeri. /Pappá változot, ló^u vó^ut, ló^u vó^ut, pappá változot, mikor rávágot a ló^ura az-a másik embör./ Akkor asztá: ismeri-é? Aszmonta: ismeri. Dehāt asztá a stóla fejin, a nyakába, hogy vögye ki a nyakábu. Asztá am mög rászta a fejit, hogy ne vögye ki. Nem izs vötte ki a

stólát és nem is tuttak neki semmit se csinyáni. A kutya mönt előtte a kocsi elöt uty talát vissza. Én csak ennyit tudok.

K: Ki vót az az embör aki fölüt a kocsiira?

A: Al löhetött a zördök. Hát az vágot rá a ló^ura, akkor ádváltozott a ló^u (ízé) pappá ... Hát a Csutor vó^ut. [a pap neve, KL].

K: Hoty hifták aszt aki a ganyét horta?

A: Sámolpak.

K: Mi vót ennek a papnak a büne?

A: Hát én uty hallottam édosanyámta, hotyhát ára gondutak, hotyhát ujan sog gyeröke vót, hogy mim pap, hát szakácsnöje mim felesége uty tartotta. Hagy gyeröke löt neki, az min^d Búsübe löt mög."

/Gyarmati Istvánné 68 éves/

Somogyszil, 1966. márc.

"Hát mér vitte el a Csutort az ördög?

Mer a stója a nyakán vót, s az ördögöknek nem vót szabad levönni. Asztá évitte szomszéggyát, aj is ua bíró vód, de dörék embör vót. Én még ismertem, dehát má üdös embör vót.

K: Hoty hiták?

A: Sámó. Sámó József. A Jóskának az öregaptya vót.

Hát asztán évitték uty, egyre az ördögök monták ennek, hogy vögye le a stólát. Am mök csak rászta a fejit. Nem szót, hogy ne vögye le. Asztá aszongyák akkor mög éhoszták haza két szürke lóva. Má röggere ithum vót. Evvè telli vót a falu. De még máma is van ám ez, hotyhát mongyák. De aszongya az öreg, hogy nem vót ám igaz, csak rája fokták.

... Aszongyák kivitték az ördögök a koporsóba. Éfékor, a temetöbü. Évitték a pokolba. Akkor, hogy nem vötte le a stólát,

együttek a szomszéggyáér."

/Sasvári István 76 é. Somogyzil/

K: Mit hallott a szilí papról?

A: "Temetéskor má a züres koporsót vitték ki a temetőbe ...
Hát asztat hallottam, ügye, abba a züdőbe, hotyhát ténleg, hoty
aszonták, hogy kivitték a koporsóba a zördögök a papot. Hát hogy
asztának igaz vó^ut vagy nem vó^ut? v.. Az én édosanyám sokta meséni."

/Decsi Jánosné 62 éves/

Nagyberki, 1965. febr. 20.

"Uja forán történt, hogy ez a zosztopányi pap annak idején
ügye elpusztút. S közbe a falubelijje -- mongyug bucsu vót náluk --
és éty falubeli atyafi kente a kocsiját. Ahogya keni a kocsiját --
aszmongya -- szoá mént ára két ijen uriféle embör a háza előtt. S
asz mongyák nekije: Bácsika, aszongya, hová készitti a kocsiját. --
Hát -- aszongya -- szögény fuvarozs vagyok, asztá hátha valaki
gyüne, aszongya, évinném evvel a bucsu alkalmávo ... hoá kéri...
S avvá fokta magát a zembör /vais ez a két embör/ Jó -- aszongya --
légyen szives, akkor készicse el a kocsiját és minket elvisz.
Szongya: Elgyün velünk? El, el, akárhová! S az avval elkészitötte a
kocsiját. Szongya: -- Maj mire maga kész lösz, visszagyüünk. A
zembörög visszamönnök, ezidőalatt -- mongyuk a gazda -- fog'gya
magát, bemönt és a feleséginek mongya:

Tö -- aszongya -- készizsd el a tarisznyát, nem tudom hová
köll menni, hoGy én nehogy éhözsek, ügye, nem tudom meddik köll
ezöket az urakat vinni. Felesége elkészitti, s közbe kimögy.

Odvan a két uriembör. Föüöttött egy ijen üléskosarat és hát
fölitette üket.

S kéri tülük: Hát hoá vigyem én magukat? Aszongya: Lová, hová, pokóba! Na, — az embör emsolokta magát, s asz mongya hoty: Na jó, hács csak újenek főü! Öleg ah hozzá mikor fölútek a kocsira, kiérték a faluba. En naty fehér kutya támodot elejbük. És az a kutya, ahogya elejbük támodot, vais át. És asz mongyák nekije a két uriembör: Na mast maga pejig amere ez a kutya megy, az után mennyen. Az embör asz utá hajtott. De asz monta a zembör, hogy az ü loval soa zéledbe nem möntek annyira, mind akkor, ugy röpútek. Még ugy gondúta hotyhát nem tuggya mijen szándég vam mast a lo^vaiban. Öleg ah hozzá, hoty hajtottak, uty éjfé^l tájba éccer beérték egy ije sűrű sötét hejre, ot talátak egy magos kerittésü hejségét. Az a kutya csak odamönt és kinyitotta a kaput. Asztá bemöntek rajta. Mikor bemöntek, akkor a zuriembörök lészátak a kocsira asz mongyák neki:

Na mast, maga pejik takargya lé a lovait és gyűjön be, kifüzessük a fuvargyát. Hát asztá ahogyan bemögy a zembör, persze akkor má fét, bemöty hotyhát kifüzetik a fuvargyát, talátak egy ije előszobát, ott az égyik léüt egy asztánó és egy uja nagy árkust ir... A másik embör pejik asz mongya ennek a kocsiának: Gyűjön velem, maga mög, aszongya, mutatok it valamit egy másik szobába. De ü védeközött, persze nem akart menni. De aszongya neki^je: Né fájön semmit, csak egész bátran gyűjön velem. Hád akkor fokta magát az embör, hát bemönt:

Hát, kit látot ott egy ije kájha sarogba, mind az ü paptuk, ami előtte pár héttel mékhat. Az ot üt öty karszégbe és hát nézöt ő rám. Na mast aszongya, ü akkor hát mögvót ijedve, hoty, Jézus Mária, hoty kerüt ez ide? Akkor aszongya ere az a zatyafi, ez a zuriembör: Hogy le^je szives — annag vót ije stóla a nyakába —, vegye ki a nyakábu, és aszongya asztat fog^ja megáná és hozza ki énutánam. Hát ü odamönt, hoty kivészi a nyakábu, am mög ugy rászta

a fejit, hogy né.

De közbe ez a zuriember erősítette ugye a zilletöt, aszt a kocsist, hoty hát igónis ki köll, hogy vögye, ézs vögye is ki, és hozza magáva. Akkor asztá az hát ugye odamönt, éccerüen kiakasztott a nyakábu és vitte magáva. Akkor kimentek ujbu oda ara a hejségre, ahun az a zeggyik irt. Közbe a is megirt egy nagy árkust ezidőalatt akkor attak neki egy naty papirt, abba a zembör saját maga összecso maguta eszt a stóját. És amikor összecsomaguta, akkor aszonták neki Na idvan, eszt vigye el, mög eszt a papirt is, nek hát kifüzettek /nemtudom abba az időbe 300 forint ... vót/, kifüzettek, és akkor aszonták neki: Na most elmöhet, eszt a papirt, mög eszt a stóját ag oda annak a papnak, ami jelen, most náluk pap. És mongya mög nekije ugy amugyis hoty, ha ugy visékedik, mind esz hogy visékédet idájik, akkor majt ő is idekerül. Hát avval asztá a zembörnek aszonták: Na most elmöhet. De ujbu csak ara mere a kutya mety. Majd a kutya ütöt hazavezeti. Akkor avvá fokta magát, fölüt a kocsiara és hát ujbu a kutya utám mönt. Szoa réggé felé vót a züdő, amikor ő hazaért.

Persze amikor kiért a falujábu -- mikor mongyak elindutak hazura -- nagyo sokan látták, hogy ü urakad vit valahová. Ezidőalatt egyik-másik kérdöszte othum a feleségit:

Hová mönt az ura a zesteli órágba? A felesége -- as se tudot mást mondani --, aszonta a zura, hoty: pokóba... Ity hire futott a faluba, hotyhát ez, mög ez a zatyafi /Mán nem tuom a nevit/, hogy elemönt pokóba. Hát esztet lesték akkor egész éccakán át, hogy maj mikor gyün vissza.

Hát hajná felé, mikor gyüd vissza nagy robogással, és ujbu kifutottak elejbe, kérdösztek: Há vótá, há vótá? -- mindönkinék aszonta: pokóba, pokóba...

... Má réggé felé vót az üdő, mire mögötötött, mög mi, fokta

ezöket a paksanétát, amit kapott, ott azokta a zuraktu, mög aszt a stóját, vissza bevitte a paphol és egybe megmenta nekije, hoty hát mit izentek azok a zurak: "Nahát ő is ha ugy visékedik, mint ez idájik, hát akkor ű is csak odakerül."

Igy akkor ez a pap aszonta nekije, hoty idevigyázzon, többel aszt né mongya, hoty hová vót, senkinek aszt né mongya, csak fülencse ő, hotyhát ű viccüt idájik... Még ajis adot neki háromszász forintot amér hoty eszt né hirösztejje továb. Dehát asér mégiscsak ity hire futot, hát hogy mese vót vagy igaz vót, én aszt nem tudom, hát szová ity történt mög ennek a sorsa.

K: Mi vót ennek a papnak a büne?

A: Hát affelü én asztán nem tudok. Hát biztos hogy vót neki büne

Az: Biztos a mönyeस्कékke.

K: Kitü hallotta eszt a történetet?

Az én nagyanyámta. Zimába.

/Benec János 60 é. fm./

A már idézett Gelencsér Sándor is gyűjtött a somogyzili papról. Ő nem a történet szó szerinti lejegyzését adja, hanem inkább a hiedelemkör jellegzetességeit körvonalazza:

"Ödöghintósok. Pokolbeliek voltak ezek. Valakit sötétben kihivnak a lakásból és elviszik a hintón, mint egy szélvész, elviszik a pokolba és onnét vissza is hozzák. Somogyzilban egy Csuta /pontosan: Csutor - KI/ nevű katolikus pap volt, nem mondták milye életü volt. A koporsót már üresen vitték, nem volt benne pap. Este a dékánhoz bementek emberek, mikor vacsorázott családi körben és hívták, hogy menyen velük a hintón, majd visszahozzák.

Ez a hintó ment, szágaldott, mint a szélvész tüskén-bokron át. Egyszercsák hirtelen megálltak a lovak, és megnyílt a föld,

és bementek a pokolba. Látták, hogy sokan sivalkodnak, kétágu vasvillával szurkodják az embereket. Mennek egy szobán is keresztül és ott ült a Csuta nevű pap. Mondták az ördögök a dékának, hogy vegye ki a stólat a nyakából. A pap könnyei hulltak és intett a fejével, hogy ne. Kivette, mert kényszerítették, hogy akkor őt nem engedik el. Rögtön hozták vissza, de hallotta a pap sivalkodását. Egy óra múlva már otthon volt. Hogy álmodta-e, vagy nem?"

A következő történetek a toponári Festetics grófról szólnak. A nép nem szerette, mert goromba, kegyetlen ember volt:

"Nagyon gonosz embör vót. Débe, mikor a zálotok pihentek, öttek; akarta, hogy a zembörök huzzák az ekét. Száncsanak..."

/Horváth Istvánné 60 é./

A század elején élhetett. A róla szóló mondákat szintén Büssüben gyűjtöttem.

Büssü, 1965. április 10.

K: Mit hallott a toponári Festetics grófról?

A: Hallottam hotyhát mikor nékhát, asztá hazajárt. Akkor asztá az asszony ekütte a kocsisát Máriacelbe, hoty szógájjanak érte misét. Mikor kimönt a kocsis, hogy maj mögy, odaál öty hintó és fölvtették. Hogy elviszik. És asz kérdözték: Szeretné-ö látni az urát? Asszongya: Szeretném. Odaváktak, hát avvót az eső kisafás ló. Es ötykettőre odaröpitötték Máriacelbe. Befüzette a pénszt a misére, avval haza is hozták. És akkor ithun lészát a hintóruul és mögmonta az asszonnak, hogy látta az urát. Eső kisafás ló vót. Szógátattak érte misét, akkor asztá ugy át el a hazajárása. Ennyit hallottam róla, hogy meséték a toponári öregök.

K: Kié lehetett ez a hintó?

A: Az ördögöké. Az ördögök hintaja vót."

/Kanizsa Imre /1772 é./ fm./

"Mökhalt a toponári Föstetics gróf. Gonosz embör volt. Felesége misét akart érte szolgáltatni Nagymáriacelbe. Egy mögbiszható hajduját el is küldöt, tizönkét forintot adot neki. Az embör elindút reggel korán. Temetőhöz ért, ot hirtelen mögát mellette öty hintó. Kérdöszték, hogy hova mögy? Monta: Nagymáriacelbe. Aszmongyák éppen ára mögyünk, elvisszük. Fölüt, elvitték. Dére odvoltak Máriacelbe. Bemönt a zembör a paphoz, átatta a levelet mög a pénszt. A pap kérdöszte: Mikor indút barátom? Aszmongya: Reggel korán. Föltünő volt a papnak, hogy ijen hamar odvan. Monta neki, mivel ijen messzire eljött, nem-é gyónna, áldozna? Beleögyezött a zembör. A pap mögyöntatta, áldosztatta, mögáldotta. Utnak indult visszafelé. Aliķ kiért Máriacelből, odvót a hintó. Monták neki: Újjön föl barátom, haza is elvisszük, legaláb nem fárod. Felült, este, napnyugatkor a toponári temetőnél voltak. Monták: Szájjon lő, mer tovább nem mönnek. Mikor lészát, mögvákta az ögyyk embör az eső kisafás lovat, od vót a gróf, Monták neki, huzza lő a gróf ujjáru a gyürüt. Nem akarta a hajdu, a gróf is a fejit esóváta, de bisztatták hocs csak huzza lő. Lőhuszta és eltötte. Akkor mögint mögvákta ögy vesszővel és ujra lő lött.

Kihatytam:

Kérdöszték a zembörtöl: Szeretné-é látni a grófot. Aszmonta: Hiába szeretném, nem láthatom, mer mökhalt. Akkor mögvákta az első kisafás lovat, és a gróv volt. Az embör nagyon mögijet és azog bisztatták, hogy huzza lő a grófnak a zujjáru a gyürüt. A gróf esóváta a fejit, hogy nő, de ök mök csag bisztatták, huzza lő! És lehuszta a gyürüt, ötötte, akkor mögvákta

ujra és újra ló löt. És azok eltűntek a temetőné, a zembör haza-
indut, nagyon ijetten. Bemönt a grófnéhoz. Hamarlotta a grófné:
Hoty-hogy ijen hamar visszaért. Elbeszéte, hogy mi történd vele.
És a zember annyira belebetegedett a zijedézsbe, hogy egy évén
belü mökhalt.

K: Kitől hallotta ezt a történetet?

A: A nagyanyámtu hallottam. Annak a zédösannya toponári lány
volt."

/Horváth Istvánné 60 éves/

Büssü /Somogy m./

Gyűjtötte: Király Lajos 1964-65 telén

ORWO szalag Terta 9,5 zöld kezdet

Büssüi hiedelemmondák

"Öregapám meséte hogy it nem messze hozzáⁿ van éty toponári
falu. Annak a gróftya az ujan kögyetlen embör vó^ut, hogy a zem-
börcit, csléggyeit még a zeke elé iza befokta. És ütötte, verte a
cselédöket. És öccör mökhát a zöreg gróf. A felesége mög idehaza
nagy beteg lét^t. A kocsissának éjjé köllöd vóna bemönni Kapozsvára
orvosé. Hát amikor má mögy ára lönn a határba kijér, Kapos felé
közelödik, öccör fölüt melleje egy embör. A zéggyik lova mög mög-
botlott. Hát nézi és embörⁱkéz van a ló lába hejöt, és azon odvót
egy gyürü. Akkor /a/ ilyenössen elvitték a kocsist a pokóba /a
zördögök, mér a zördög üt oda melleje/. Asz^t monták a zördögök
neki^e hogy vögye lö a gyürüt a zujjáru, mer enné gonoszabb embör

a zegész/világon töb nem vót mindamijen gonosz ez vót. Az egyre csóváta a fejit, a ló, hogy né vögye lé a kezirü, de azé mégis ráparancsútak, le köllöd vönni nekijje a gyürüt. /A gyürüt aszt haza is hozta, uty hogy a asszonnak mög is tutta mutatni./

Mikor hazaér röggel, orvost nem hozot, a zembörnek a ruhája tiszta haB, és kérdözik tüle, hoty hum vót? Akkor elmonta, hogy mi történt üvele a zéjjel. Ű egy naty suhogást hallot mikor a határba ki^Jért, és egy ember odaüt melleje, akkor igyenösen elvitték itet a pokóba és a zöreg méltóságos urat mögismerte, s monta hotyhát, a gyürü tessék id van, le köllöt huzni a zujjárú. Ere akkor a zasszony aszmonta hoty: Fijam most emész Máriacelbe és ot elmondod ezömmöd a szentatyának mi történt veled. El is mönt a kocsis, és azok pedig asztat monták hoty csinátassanak idehaza egy ujjan szobrot, amijön mindönféle álot lögyön. A szobor elkészüt, és még má^Jig is itt ál Toponárbo, mög is nészheti aki akargya, amijen álot csak létözik, azo mindön van."

/Somogyvári Istvánné 60 éves/

Toponár, 1965. április 9.

K: Hallotta-ö, hogy vamöjik föstetics grófot évitték az ördögök?

A: "Hallottuk. Aszt a nagyapántu hallottam, hoty kimént a faluba, el akard valahova utazni. Este késén vót. Asztá odarobogott egy nétyfogatos hintó, néty fogattá elejbe, hogy "űjön fő". Ű mög nem akart. Űj föl aszmongya, majd én elviszlek. Ugy elvitte — aszongyák — hogy odavágott a lovak közé, aki fölüt a bakon,

hogy az öt perc múlva má talá kin vót a világba. Hát szoá igy beszéte a zén nagyapám. Aszmongya, hogy: Vissza is hozták. Tizenkét óra löt éjjel, akóra vissza is hozták. Ot létötték, ahum fővötték a faluvégin. Ennyit hallottam róla."

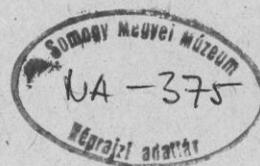
K: Egyedül ment a hintóval?

"Egyedül ment a hintóvá, sēnkit nēm látot, csak az ördögöt. Akkor vötte észre, hogy ördög, amikor látta, hoty farka vót neki. Aki vitte a pokóba, az ördög vót.

Igy meséte nagyapám, sokszor emeséte.

... Misérevalót akart vinni Rómába, hogy oda vigyön misérevaót, asztá mikor kiérték a kocsissáva — hintóm möntek, hogy egy darabig emögy hintón, asztá majd ott akkor vonatra ül, akkor vitték el, odamöntek elejbe az ördögök. Néty fekete lóval, asztá elvitték az öregöt."

Kiss Istvánné 62 é. toponári lakos.

Az "elvitte az ördög" témájú hiedelemmondákból a következő főbb vonásokat emelhetjük ki:

1. A hiedelmek emberi főszereplője mindig valamilyen rossz életű, kegyetlen ember. A nép ezeket nem szereti.
2. Az ördög az ilyenek halálakor azonnal megjelenik jussáért. Már a temetésnél is rendellenességet észlelnek: általában már üresen viszik a koporsót, vagy valamiért nagyon nehéz.
3. Az ördögök elviszik a testet a pokolba.
4. Valamilyen megszentelt tárgytól nem tudnak hozzáférni /stóla, karika, gyűrű stb./ Ezt ők nem vehetik el tőle, ezért kell embert szerezniük.
5. Eljönnek a meghalt bűnös valamelyik ismerőséért, ő velük távolították el a megszentelt tárgyat.
6. Rendszerint nagy fekete kutya /ritkán fehér/ jön értük, az mutatja az utat a pokolba és vissza.
7. Legtöbbször négyes fogatu hintón jönnek az ördögök /emberi ruhában/. Ha rácsapnak az első kisafás lóra, kiderül, hogy a bűnös van befogva.
8. A meghalt lelkiüdvéért búcsújáróhelyen szolgáltatnak misét.

Király Lajos